

HÌNH TƯỢNG BÁC HỒ TRONG KHÁNG CHIẾN CHỐNG PHÁP VÀ CHỐNG MỸ QUA MỘT SỐ TÁC PHẨM HỘI HỌA

THE IMAGE OF UNCLE HO IN THE RESISTANCE AGAINST FRENCH AND US IMPERIALISTS THROUGH PAINTINGS

Trần Quốc Bình*

Ngày tòa soạn nhận được bài báo: 03/11/2020

Ngày nhận kết quả phản biện đánh giá: 03/5/2021

Ngày bài báo được duyệt đăng: 28/5/2021

Tóm tắt: Đặc biệt trong hai cuộc kháng chiến chống Pháp, chống Mỹ, hình tượng Bác trong hội họa luôn có giá trị nghệ thuật cao. Mỗi bức tranh là chỗ dựa tinh thần là niềm động viên cho toàn quân và toàn dân đi từ thắng lợi này đến thắng lợi khác. Trong tất cả những bức tranh về chủ đề Bác Hồ, các họa sỹ đều thể hiện được hình ảnh gần gũi, thân thương của một vị cha già dân tộc, một lãnh tụ vĩ đại của nhân dân Việt Nam, một hình tượng biểu hiện cho tinh hoa của dân tộc Việt Nam.

Từ khóa: Hình tượng, Bác Hồ, Pháp Và Mỹ, Nghệ thuật, kháng chiến.

Abstract: During the two wars against French and US imperialists, Uncle Ho's image in painting always had high artistic value. Each picture is a spiritual support and encouragement for the whole army and people to go from one victory to another. In all the paintings on the topic of Uncle Ho, the artists show a close and dear image of a nation's old father, a great leader of the Vietnamese people and a symbol representing the quintessence of the Vietnamese.

Keywords: Image, Uncle Ho, France and the United States, Art, wars.

I. Đặt vấn đề

Hình tượng Bác Hồ bao giờ cũng là đề tài hấp dẫn và vô cùng phong phú, là nguồn cảm hứng vô tận của nhiều thế hệ họa sỹ Việt Nam hiện đại. Từ khi cách mạng Tháng Tám thành công, đến hai cuộc kháng chiến vệ quốc vĩ đại kéo dài 30 năm giải phóng miền Nam thống nhất đất nước cho đến ngày nay. Hầu hết các họa sỹ và các nhà điêu khắc đều có những

bức tranh vẽ về Bác. Với nhiều góc nhìn khác nhau như: tuổi thanh niên ra đi tìm đường cứu nước, hoạt động cách mạng ở nước ngoài rồi trở về Tổ quốc lãnh đạo nhân dân kháng chiến giành thắng lợi trong cuộc cách mạng tháng Tám.

II. Cơ sở lý thuyết

Bài viết vận dụng lý thuyết xã hội học nghệ thuật nhằm chỉ ra quá trình hình

---

* Khoa Tạo dáng Công nghiệp, Trường Đại học Mở Hà Nội

thành phát triển của hình tượng Bác trong nghệ thuật hội họa như là một sản phẩm của xã hội, từ trong lòng xã hội mà sinh ra. Xã hội là cái có trước nghệ thuật là cái có sau. Mọi hiện tượng nghệ thuật đều được sinh ra từ xã hội, ... từ đó, họ đưa ra các yếu tố, nguyên nhân và giải thích vì sao hình tượng Bác lại là chủ đề được các họa sỹ quan tâm đặc biệt.

Góc độ lịch sử mỹ thuật, mỹ thuật học để chứng minh những giá trị nghệ thuật qua từng giai đoạn. Từ đó khẳng định đây là một chủ đề đặc biệt xuyên suốt lịch sử chiến tranh cách mạng Việt Nam hiện đại.

III. Phương pháp nghiên cứu

Bài viết tiếp cận phương pháp liên ngành như xã hội học, lịch sử, văn hoá, nhawmf tổng hợp, phân tích dữ liệu, so sánh để là rõ giá trị nội dung của bài viết.

IV. Kết quả

Lịch sử mấy nghìn năm của đất nước và dân tộc ta chủ yếu là lịch sử của kháng chiến, chiến tranh chống lại giặc ngoại xâm để giành lại độc lập tự do dân chủ, có mất mát có hi sinh nhưng đầy oai hùng vẻ vang. Đặc biệt giai đoạn từ 1945 đến 1975 là giai đoạn lịch sử hào hùng bậc nhất của dân tộc ta với hai cuộc kháng chiến thần kỳ, chiến tranh kéo dài 30 năm cực kỳ gian khổ. Dưới sự lãnh đạo của Đảng cộng sản Việt Nam nhân dân ta đã đánh thắng hai Đế quốc lớn là thực dân Pháp và Đế quốc Mỹ, góp phần không nhỏ vào chiến thắng chung của dân tộc, có sự chung tay của giới văn nghệ sỹ nói chung và họa sỹ nói riêng. Họ đã hoàn thành nhiệm vụ và để lại nhiều tác phẩm có giá trị nghệ thuật cao trên mặt trận văn hóa tư tưởng. Trong những bức tranh vẽ về đề tài kháng chiến có một dòng chủ đề hết

sức ấn tượng đó là hình ảnh Bác Hồ trong kháng chiến. Đây là một chủ đề đặc biệt được nhiều họa sỹ khai thác với nhiều góc nhìn đa dạng khác nhau, mỗi bức tranh là một câu chuyện về kể về cuộc sống Bác Hồ đi kháng chiến, cũng như tình cảm của Bác dành cho nhân dân và các em thiếu nhi...

4.1. Hình tượng Bác trong hội họa kháng chiến chống Pháp

Trong nhiều thế hệ họa sỹ của nền mỹ thuật Việt Nam hiện đại, có rất nhiều người đã vẽ Bác. Các bức tranh của họ biểu hiện sự quý trọng tôn kính, với niềm yêu thương vô bờ đối với người cha già, người anh hùng giải phóng dân tộc, người luôn gần gũi dẫn dắt toàn quân toàn dân ta đi đến thắng lợi cuối cùng. Hình tượng Bác Hồ xuất hiện đầu tiên trên tem thư, do họa sỹ Nguyễn Sáng thể hiện năm 1945. Đây là con tem đầu tiên mang hình ảnh vị lãnh tụ của nước Việt Nam dân Chủ cộng Hòa H1. Mẫu tem thể hiện được cô đọng những nét đặc sắc của Bác Hồ như: Vàng trán rộng thông minh, đôi mắt sáng hiền hậu nhân từ, kiên nghị được lồng trong khung những ngôi sao năm cánh. Tem có kích thước nhỏ xinh, in trên giấy tàu bạch mỏng mịn, gồm 5 mẫu, mỗi mẫu một màu (xanh lá mạ, đỏ, vàng, lam, tím), nhìn rất sinh động và trang trọng.

Hình 1. Con tem đầu tiên mang hình tượng Bác do họa Sỹ Nguyễn Sáng sáng tác năm 1945

(nguồn <http://www.vietstamp.net/vn/>)

Ngay từ khi mới ra đời, bộ tem đã được các tầng lớp nhân dân yêu mến và quan tâm chú ý. Không những đẹp về hình vẽ, phương pháp in,... bộ tem còn có ý nghĩa về chính trị, kinh tế, xã hội, ... Đánh giá về những mẫu tem do Nguyễn Sáng thiết kế, họa sỹ Phan Kế An, người nhiều năm vẽ Bác Hồ đã viết: Nguyễn Sáng khi sáng tác hội họa là một tác giả có bút pháp phóng khoáng, có thể nói là tung hoành nữa, nhưng khi vẽ tem, vẽ giấy bạc lại là một nhà đồ họa vững vàng, tỉ mỉ, chính xác, biết tìm những biện pháp tối ưu, thích hợp với kỹ thuật thô sơ của thừa sơ khai... Con tem đầu tay của anh vẽ chân dung “Cụ Hồ” là con tem chững chạc, vẽ với

Hình 2. Hồ Chủ tịch làm việc ở Bắc Bộ Phủ.

Nguồn: Báo tàng mỹ thuật Việt Nam.

Họa sỹ Nguyễn Đỗ Cung vẽ chân dung Bác bằng mực nho trên giấy, thể hiện nét mặt của lãnh tụ nhìn nghiêng khác khổ. Nguyễn Thị Kim nữ điêu khắc lại thể hiện Bác trong tư thế đang chú tâm vào công việc, tượng bán thân nhưng vẫn toát lên phong thái giản dị ở bộ y phục.

tinh thần trách nhiệm cao, với tình cảm sâu đậm, hình ảnh Bác được mô tả đúng tinh thần, toàn thể con tem trang trọng.

Nguồn: https://vi.wikipedia.org/wiki/Nguyen_sang

Mùa xuân năm 1946 họa sỹ Tô Ngọc Vân, Nguyễn Đỗ Cung, Nguyễn Thị Kim được Hội Văn hóa cứu quốc cử vào Bắc Bộ phủ vẽ Bác. Tại đây các họa sỹ nhà điêu khắc đã sáng tác và vẽ tranh chân dung Bác. Họa sỹ Tô Ngọc Vân vẽ bức tranh *Hồ Chủ tịch làm việc ở Bắc Bộ Phủ*, H2. *Hồ Chủ tịch cùng các em nhi đồng* H3. diễn tả Hồ Chủ Tịch đang ngồi làm việc với nhiều suy tư trầm trở, bức tranh được thể hiện với hai chất liệu sơn dầu và khắc gỗ.

Hình 3. Hồ Chủ tịch cùng các em nhi đồng Tô Ngọc Vân.

Nguồn: <https://blogspot.com/>

Năm 1947 ở Nam Bộ, tại hội chợ mừng lễ Độc lập tổ chức ở xã Thiện Hộ, chiến khu Đồng Tháp Mười. Họa sỹ Diệp Minh Châu, sau khi được nghe lại Bản Tuyên ngôn Độc lập của Bác, nghe tập ca thiếu nhi hát bài *Ca ngợi Hồ Chủ Tịch* của Lưu Hữu Phước, giữa mênh mang sóng nước chiến khu, trong tâm hồn người họa sỹ trẻ trào dâng một cảm

xúc mãnh liệt ông đã tự lấy máu của chính mình để vẽ một bức huyết tranh trên lụa có tên *Bác Hồ với ba thiếu nhi Trung Nam Bắc* H4. Sau Diệp Minh Châu là họa sỹ Nguyễn Thành Long vẽ chân dung Bác bằng bút sắt, in litô, bức tranh này đã được in và phát

Hình 4. *Bác Hồ với ba thiếu nhi Trung Nam Bắc*. Diệp Minh Châu.

Nguồn: <http://baotanglichsu.vn/>.

Ở chiến khu Việt Bắc từ năm 1947-1975?, ngoài vẽ chủ đề kháng chiến như tình quân dân trong chiến đấu lao động sản xuất ra. Thì hình tượng Bác luôn là nguồn cảm hứng cho nhiều họa sỹ sáng tác. Mỗi một họa sỹ khai thác hình tượng Bác theo góc nhìn khác nhau như: Họa sỹ Trần Văn Cẩn với tác phẩm *Bác Hồ bên suối Lenin*, *Bác Hồ dịch sử Đảng*, thể hiện Bác với phong thái nhẹ nhàng ung dung làm việc giữa đất trời bao la. Trịnh Phòng với tác phẩm *Bàn đá chông chênh dịch sử Đảng*, tái hiện Bác đang làm ở Pắc Bó, bên phiến đá làm bàn viết, thể hiện phong cách giản dị của Bác. Nguyễn Văn Chiến lại vẽ *Đầu nguồn cách mạng*. Tranh thể hiện Bác với bộ quân phục bạc màu, đang làm việc bên suối Lenin. Phan Kế An sáng tác *Chân dung Bác*, H6 với hình tượng Bác

hành rộng rãi tại miền Tây Nam Bộ. Họa sỹ Phi Tư Gám (bút danh của Huỳnh Văn Gám trong kháng chiến) vẽ *Chân dung Bác* trên nền gấm hoa sen, chữ thọ. xung quanh Bác là những bông lúa vàng nặng trĩu của đồng bằng Nam Bộ.

Hình 5. *Bác Hồ*, Phạm Văn Đôn.

Nguồn: <https://vietnam.vnanet.vn/>

giản dị Bác đang ngồi làm việc, một chân co lên ghế, mặc chiếc áo kaki đã chiến bạc màu, mắt đeo kính lão, với chòm râu thưa hơi dài trong dáng vóc gầy gò nhỏ nhắn, nhưng toát lên tinh thần tỉnh táo và đầy nghị lực...

Chiến thắng Điện Biên Phủ các họa sỹ lúc này có thời gian hồi tưởng về Bác trong thời gian kháng chiến, đặc biệt thời kỳ Bác đi chiến dịch Biên giới. Nguyễn Văn Bông có bức tranh *Đêm đông, qua ánh lửa hồng*, Bác đang ngồi trầm tư thương đoàn dân công bộ đội phải ngủ ngoài đường “lấy lá cây làm chiếu”. Phạm Văn Đôn vẽ *Bác Hồ*, H5, tả lại cảnh Bác đang ở trong hang Pắc Bó, với ánh đèn dầu chăm chú đọc báo cáo từ các mặt trận gửi về tả. Đêm khuya lạnh giá Bác đang khoác một chiếc áo bông sơ sài, ngồi khoanh chân xếp bằng

tay cầm điều thuốc... Dương Bích Liên vẽ *Bác Hồ đi công tác tại Chiến khu Việt Bắc*, bằng chất liệu sơn mài khổ lớn. Cùng chủ đề về Bác đi kháng chiến, họa sỹ Cửu Long Giang tả Bác vừa xuống ngựa đang ngồi nghỉ trên một tảng đá bên bờ suối và giờ sờ tay ra viết, giữa cảnh thiên nhiên hùng vĩ đầy màu sắc. Thọ Vân tả Bác mặc áo trấn thủ, vai đeo túi vải, chân dép cao su (dép lốp) đang ngồi nghỉ dọc đường, bên cạnh là đồng chí bảo vệ đang buộc dây giày chuẩn bị cho chiến hành trình phía trước. Mỗi một họa sỹ một góc nhìn đã sáng tạo nên hình tượng Bác đi kháng chiến trên khắp mặt trận.

4.2. Hình tượng Bác trong hội họa chống Mỹ

Trong cuộc kháng chiến chống Mỹ gian khổ, với Bác, “miền Nam luôn trong trái tim tôi” nên khi các dũng sĩ miền Nam tập kết ra Bắc được gặp Bác, đây là niềm vui khôn siết với các dũng sĩ miền Nam. Hình ảnh này đã được các họa sỹ vẽ lại như một số bức tranh; *Bác Hồ với dũng sĩ miền Nam. Bác với các dũng sĩ diệt Mỹ*. Vương Trình thể hiện bức tranh, *Bác Hồ với anh hùng chiến sỹ thi đua Miền Bắc* (Hình 6). *Nghe lời Bác dạy, Bác Hồ với bộ đội pháo*.

Hình 6. *Bác Hồ với anh hùng chiến sỹ thi đua Miền Bắc Vương Trình.*

Nguồn ảnh: <http://baovanhoa.vn>.

Nguyễn Nghĩa Duyệt vẽ *Đêm nay Bác không ngủ*. Văn Đa với hình tượng *Bác với bộ đội trong rừng*. Trọng Kiệm vẽ *Bác đi chiến dịch với chiến sỹ. Bác đi chiến dịch*, của Đức Dụ. *Nắm đất quê hương*, của Phạm Công Thành. Trần Đình Thọ vẽ Bác cùng các đồng chí Trung ương đang trên bàn chỉ huy trong tranh *Điện Biên Phủ*. Đỗ Hiến với tranh *Bác Hồ với trận địa phòng không*. Mai Văn Hiến với bức tranh *Những lời dạy bảo*... Năm 1970, một năm ngày Bác ra đi, nhiều thế hệ họa sỹ đã vẽ tranh để tưởng nhớ về Bác nói lên niềm tiếc thương vô hạn trước sự ra đi mãi mãi của Người vị cha già dân tộc, họ đã có những tác phẩm gây xúc động lòng người như: *Đời đời nhớ ơn Bác* của Quang Phòng, *Đêm nay Bác không ngủ* của Đào Đức, *Chân dung Bác* trên phù điêu của Vương Học Báo, Kim Bạch, và trên điêu khắc của Diệp Minh Châu, Hai họa sỹ Nguyễn Thụ và Huy Oanh vẽ tranh cổ động *Bác vẫn cùng chúng cháu hành quân*...

Hình tượng của bác luôn gắn liền với các chiến sỹ, họa sỹ ở nhiều nơi chiến trường miền Nam. Họa sỹ Đặng Trường Lưu là người lính anh đóng quân ở miền Tây Quảng Trị, khi tiếng súng tạm yên, anh nghĩ về Bác, rồi lần mò tìm trong kho vật liệu được một chiếc búa gãy cán, mấy cái đinh cong, anh đập thẳng để làm công cụ chạm khắc, đục đá. Được sự giúp đỡ của chàng trai Vân Kiều anh dọn sạch một khoảng vách đá bằng phẳng rồi bặt bớt những chỗ đá gò gề, lồi lõm anh vẽ theo trí nhớ hình Bác Hồ với khuôn mặt nhìn nghiêng được in trên tờ giấy bạc mười đồng Miền Bắc. Đó là hình Bác Hồ rõ nhất và dễ cho anh thể hiện. Anh đục theo nét phác đơn giản, tạo thành những

rãnh chìm trên đá. Ngày tiếp ngày, hình Bác Hồ hiện dần lên trước sự ngưỡng vọng của bà con Vân Kiều, PaKô, họ đã kinh ngạc và thán phục.

Họa sỹ, chiến sỹ Lê Duy Ứng, một người con Quảng Bình, trong một trận đánh cách cửa ngõ Sài Gòn 30 km anh bị trúng đạn chống tăng, đã bị thương, mù hai mắt và ngất đi. Khi tỉnh dậy mắt không còn nhìn thấy gì, toàn thân đau nhức máu chảy lênh láng... nghĩ mình khó qua khỏi. Đúng lúc đó hình ảnh Bác hiện lên trong tâm trí người lính anh quên hết đau đớn dùng hết sức mình, mò mẫm tìm balo dưới làn bom đạn ác liệt, lần tìm lấy giấy, dùng ngón tay làm bút, dùng máu từ vết thương ở mắt của mình vẽ bức *Chân dung Bác Hồ* H7 với nền là lá cờ Tổ quốc, cờ Đảng, dưới bức chân dung, ghi đậm dòng chữ “Ánh sáng niềm tin/ Con nguyện dâng Người tuổi thanh xuân”, vẽ xong anh gấp cẩn thận bức tranh, cho vào túi áo ngực và ngất đi lúc nào không biết.

Khi đồng đội đến tưởng anh đã chết chuẩn bị đưa đi chôn. Trong lúc đồng đội sửa sang lại huyết, anh tỉnh dậy bò ra khỏi cáng. Sau đó anh được đồng đội đưa đi điều trị tại Viện Quân y. Khi thay quần áo, các y bác sỹ thấy bức tranh đặc biệt và đã cất đi. Hiện bức tranh đang được trưng bày tại Bảo tàng Hồ Chí Minh”[†].

Như vậy trong hai cuộc kháng chiến chống Pháp và Mỹ cũng như thời bình, lúc sinh thời cũng như lúc Bác đi xa hình tượng Bác luôn là nguồn cảm hứng vô tận cho nhiều thế hệ họa sỹ Việt Nam khai thác. Dù với chất liệu, bút pháp nghệ

thuật nào đi chăng nữa thì bao trùm lên tất cả, những tác phẩm đặc biệt đó vẫn luôn mang đến cho người xem xúc cảm dâng trào, niềm tôn kính thiêng liêng với vị Cha già dân tộc. Bằng ngôn từ riêng của nghệ thuật hội họa, các tác phẩm trên đã khắc họa từ nhiều góc độ, cái nhìn khác nhau hình tượng mộc mạc, giản dị mà hết đời thiêng liêng, vĩ đại của vị Cha già dân tộc. Đa dạng về thể loại: hội họa, đồ họa, điêu khắc, áp phích; phong phú về chất liệu: sơn dầu, sơn mài, khắc gỗ, bột màu, màu nước..., được sáng tác trong kháng chiến và lúc hòa bình lập lại thống nhất đất nước vẫn mang lại cảm xúc thiêng liêng gần gũi của Bác với chiến sỹ đồng bào cả nước.

4.3. Giá trị về nghệ thuật

Không ai có thể nói hết về những giá trị tư tưởng, nghệ thuật về hình tượng Bác trong nghệ thuật hội họa. Vì mỗi một bức tranh vẽ về Người là cả một tâm tư tình cảm chân thật, những cảm xúc tuôn trào của mỗi họa sỹ dành cho Bác và có bao nhiêu bức tranh như thế, mỗi một bức tranh đều có tư tưởng và giá trị thẩm mỹ riêng biệt. Vì vậy tôi chỉ xin đưa ra 3 bức tranh 1. *Bác Hồ làm việc ở Bắc Bộ Phủ*, tranh sơn dầu và khắc gỗ 1946 của Tô Ngọc Vân. 2. *Hồ Chủ tịch với thiếu nhi Trung Nam Bắc*, bức huyết tranh trên lụa 1947 của Diệp Minh Châu. 3. *Bác vẫn cùng chúng cháu hành quân* tranh cổ động của Nguyễn Thụy và Trần Huy Oánh 1970 để bàn về giá trị nghệ thuật của hình tượng Bác trong hội họa hiện đại Việt Nam.

Cách mạng tháng Tám thành công, nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa, đứng

†<http://antg.cand.com.vn/Kinh-te-Van-hoa-The-Thao/Hoa-si-thuong-binh-Le-Duy-Ung-Buc-huyet-hoa-va-luong-sang-vinh-cuu-cuoc-doi-451167/>

trước những thử thách lớn lao, thù trong giặc ngoài. Tuy bận nhiều việc nhưng Bác vẫn giành cho các họa sỹ vào Phủ Chủ tịch vẽ chân dung của mình. Họa sỹ Tô Ngọc Vân là một trong những họa sỹ đầu tiên được vẽ chân dung Bác và ngay lập tức ông đã thể hiện thành công bức tranh *Hồ Chủ tịch làm việc ở Bắc Bộ Phủ*, (1946). Xem hình H2 sơn dầu và khắc gỗ của Tô Ngọc Vân. Với bút pháp khỏe, họa sỹ đã tạo được một bức tranh có sức truyền cảm mạnh mẽ, tác động đến tất cả tình cảm nhân dân Việt Nam dành cho Bác. Trong bức tranh họa sỹ đã thể hiện sinh động chân dung vị Chủ tịch đầu tiên của nước Việt Nam dân Chủ cộng Hòa. Một hình tượng về một nguyên thủ kiểu mới, hoàn toàn khác xa với hình ảnh quyền quý, đầy oai vệ tỏa ánh hào quang thần thánh như các vị Vua, Chúa người Việt Nam và những pho tượng thờ, những tranh thờ từng biết đến qua cung Vua, phủ chúa, Đình, chùa trước đó.

Tuy là vị lãnh tụ tôn kính, một hình tượng mới của đất nước đang hồi sinh, nhưng họa sỹ lại diễn tả Bác với những hình ảnh hết sức chân thật, giản dị, nhẹ nhàng sống giữa đời thường, một ông già quắc thước với thân mình mảnh mai ?, nét mặt hiền hậu... Trong tranh Bác là hình tượng duy nhất được họa sỹ vẽ cận cảnh, toàn thân Người chiếm trọn chiều cao của khổ tranh. Bác Hồ đang ngồi làm việc trên bàn. Bác mặc quần áo giản dị hết sức bình thường như người dân bình thường, trong căn phòng làm việc đơn sơ, gần gũi như bất kỳ phòng làm việc nào của công chức thời bấy giờ: cái bàn, khung cửa sổ, lọ mực, cái gạt tàn, hộp đựng giấy tờ công văn được diễn tả chân thật mộc mạc, rõ ràng. Ánh sáng được diễn tả từ bên trái rọi

lên nét đăm chiêu đăm trong dòng suy tư của riêng mình trên gương mặt khắc khổ, tư lự, tập trung tinh thần cao độ cho một công việc lớn... Cách thể hiện ánh sáng như thế này rất gần với thủ pháp diễn tả ánh sáng trong bức tranh bữa tiệc cuối cùng của danh họa Leonadavicen nhằm diễn đạt hình tượng Chúa.

Bác ngồi giữa, đối lập với mảng ngang của cái cạnh bàn, chia mặt tranh làm hai phần đều đặn và các mảng dọc vuông vức tĩnh lặng là những nét uốn lượn và xiên chéo mô tả nhân vật và ánh sáng rất sinh động. Tô Ngọc Vân đã khéo léo sử dụng đặc điểm diễn tả của sơn dầu để diễn đạt cái chắc khỏe, rành mạch, thô mộc của chất liệu gỗ để làm nổi bật chủ đề của bức tranh: cái giản dị nhưng vĩ đại, sự tận tâm tự nhiên, vẻ đẹp trí tuệ được toát ra một cách bình dị trong phong cách làm việc của Bác... Toàn bộ bức tranh đã diễn tả, khơi gợi được những dấu ấn của nhiều năm gian khổ, bôn ba hoạt động cách mạng, quên thân vì nước, vì dân. Một hình tượng Bác với dáng người thanh mảnh cao gầy, trong bộ kaki đã cũ, gương mặt trầm tư, những nếp nhăn hằn sâu trên vầng trán rộng, Bác ngồi tập trung làm việc dồn hết tâm trí đến vận mệnh đất nước dường như quên hết mọi việc đang diễn ra xung quanh mình. Với bút pháp khỏe, đường nét tinh tế, hình khối chắc khỏe rõ ràng, mảng miếng khúc chiết Tô Ngọc Vân đã sáng tác được một bức tranh có sức truyền cảm mạnh tới tất cả quần chúng nhân dân. Một vị lãnh đạo làm việc hết mình vì đất nước, vì nhân dân. Năm 1947 bức tranh này cùng với bức tranh CỤ HỒ TRAH MỤC NHO của Nguyễn Đỗ Cung vẽ năm 1946, được in ấn phát hành rộng rãi trong kháng chiến tại Việt Bắc cũng như trên khắp cả

nước. Chính những bức tranh này là một trong những nguồn ảnh tư liệu quý giá để các họa sỹ miền Nam vẽ Bác.

Đầu những năm kháng chiến do hoàn cảnh cách trở, nhiều họa sỹ Nam Bộ không ra Bắc gặp Bác được nên họ đã vẽ nhiều tranh chân dung về Bác. Trong số những bức này phải kể đến bức *Hồ Chủ tịch với thiếu nhi Trung Nam Bắc*. Xem hình 4, của Diệp Minh Châu, tranh vẽ bằng chính máu (cắt từ ngón tay họa sỹ) trên nền lụa. Có một điều vô cùng lạ lúc này nhà điêu khắc Diệp Minh Châu chưa được diện kiến Bác lần nào. Ấy thế mà trong bức huyết tranh, ông đã vẽ Bác giống một cách lạ lùng. Nét vẽ ân tình, xúc động thể hiện tình cảm, tâm tư của người nghệ sỹ trẻ dành cho Bác. Bức huyết tranh đã được gửi ra Bắc, kèm bức thư của ông.

Phía góc trái dưới bức tranh có dòng chữ ghi bằng chì đỏ: “Thay mặt cho nghệ sỹ Nam Bộ con xin kính dâng Cha già Hồ Chí Minh một tác phẩm sáng tạo trong những phút say sưa nhất của đời con và cũng là tác phẩm mà chính Cha đã tạo nên.”

Bức tranh trên nền lụa hình chữ nhật, được đặt trong một bố cục hình tròn diễn tả Bác ở trung tâm với đôi mắt to sáng như ánh sao Bắc đẩu, vầng trán rộng, khuôn mặt gầy gò, chòm râu dài... toát lên một con người nhân hậu. Xung quanh chân dung Bác là ba chân dung thiếu nhi biểu tượng cho ba miền Bắc – Trung – Nam đang được Bác ôm vào lòng như ôm những đứa con ruột thịt của chính mình. Ba đứa trẻ với khuôn mặt trái xoan thanh tú, là biểu tượng cho thế hệ tương lai của đất nước đang quây quần bên Bác thể hiện tinh thần đoàn kết của toàn dân ta trong cuộc kháng chiến chống Pháp giành lại

độc lập cho dân tộc... Bức tranh được vẽ bằng máu trên lụa, vì vậy cùng với năm tháng, bức tranh không còn giữ được màu, nhưng bức tranh vẫn giữ được những giá trị nghệ thuật và luôn nhận được sự quan tâm chào đón của nhân dân với thái độ trân trọng và cảm phục. Bức tranh là sự minh chứng về tình cảm, tình đoàn kết của toàn quân, toàn dân Việt Nam với Bác.

Trong những năm tháng đánh Mỹ nhằm giải phóng miền Nam thống nhất đất nước đang diễn ra vô cùng ác liệt. Toàn Đảng, toàn quân ta đón nhận tin Bác đã đi xa. Đây là một tổn thất to lớn với đất nước và nhân dân ta và bạn bè quốc tế. Trong thời khắc lịch sử như thế toàn Đảng toàn quân và toàn dân ta đã biến đau thương thành hành động cách mạng, nghe theo lời dạy của Bác dù có phải đốt cháy cả dãy núi trường sơn chúng ta cũng phải kiên quyết giải phóng miền Nam thống nhất đất nước. Lời Bác là ý chí sắt đá của Đảng, quyết tâm của cả dân tộc. Một năm sau ngày Bác đi xa các thế hệ nghệ sỹ luôn nhớ đến Bác, họ đã sáng tác nhiều bài hát, nhiều bức tranh có giá trị nghệ thuật, nhằm động viên toàn quân toàn dân ta quyết giải phóng miền Nam. Trong giai đoạn này có thể kể đến bức tranh cổ động *Bác vẫn cùng chúng cháu hành quân* của Nguyễn Thụ và Trần Huy Oánh. Bức tranh cổ động “*Bác đang cùng chúng cháu hành quân*” được lấy cảm hứng từ bài hát của nhạc sỹ Huy Thục. Ngày 26/3/1970, Đài Tiếng nói Việt Nam phát sóng bài hát *Bác đang cùng chúng cháu hành quân*. Âm hưởng hào hùng, truyền cảm của ca khúc nhanh chóng có sức lan tỏa mãnh mẽ như một vũ khí tinh thần, tạo động lực tiếp thêm sức mạnh và niềm tin toàn đảng toàn quân toàn dân ta trong sự nghiệp giải

phóng niệm Nam. Hai họa sỹ Nguyễn Thụ – Huy Oánh, đã nắm bắt được ý tưởng vẽ nên bức tranh cổ động *Bác đang cùng chúng cháu hành quân*. Bức tranh đã cô đọng lại thành hình tượng nghệ thuật hết sức sâu sắc có giá trị nghệ thuật cao và giá trị tinh thần vô cùng to lớn, thúc đẩy niềm tin tất thắng cho toàn quân.

Hình 7: *Bác đang cùng chúng cháu hành quân* Nguyễn Thụ- Trần Huy Oánh

Bằng những đường nét đen to mạnh mẽ với lối tạo hình phóng khoáng, các tác giả đã xây dựng được hình ảnh chân dung bác Hồ với đầy đủ tính cách của vị lãnh tụ kính yêu gần gũi mà vĩ đại luôn cùng với đoàn con tiến bước trên mọi nẻo đường gian khổ để giải phóng miền Nam thống nhất đất nước. Vào thời điểm đó bức tranh cổ động *Bác đang cùng chúng cháu hành quân*, đã được vẽ phổ biến ở khắp mọi nơi từ thành phố, làng mạc và đến tận những nẻo đường hành quân theo dải Trường Sơn hướng về miền Nam, để những đoàn quân giải phóng vững bước chân, chắc tay súng tiến về giải phóng miền Nam ruột thịt.

Bức tranh cổ động *Bác vẫn cùng chúng cháu hành quân* là một tác phẩm hết sức độc đáo mang tính thời đại rất cao với lối tạo hình chắc khỏe, những đường nét chắc đậm theo lối tạo hình dân gian,

gợi mà không tả được được chặn bằng các nét đen đã diễn tả được cả một đoàn quân như đang từ lòng đất mẹ đi lên. Hình tượng Bác trong bộ quân phục mắt sáng ngời dáng vẻ nghiêm nghị, hai tay chống hông hiên ngang, mặt Bác hướng về phía trước, mắt nhìn về miền Nam như thúc giục đàn con giải phóng miền Nam giành lấy độc lập, tự do cho dân tộc. Theo quy luật chiều hướng chuyển động của nhân vật trong tranh, hướng từ bên trái sang bên phải là hướng tiến – đi, hướng ngược lại là trở lại – về. Hai họa sỹ Nguyễn Thụ – Huy Oánh dường như đã hiểu sâu sắc vấn đề này nên đã để nguyên chiều hướng nhân vật như trong ảnh gốc (bức ảnh Bác chụp sau ngày toàn quốc kháng chiến chống thực dân Pháp thắng lợi 1954). thêm những nét chấm phá gợi mở tạo hình là những đoàn quân đang trùng trùng điệp điệp tiến về giải phóng miền Nam, một sức mạnh không một thế lực nào ngăn cản nổi bức chân người lính băng rừng vượt núi vượt ngàn cách trở nhưng ánh mắt của người lính vẫn hướng theo hình Bác.

Với ngôn ngữ đặc trưng của tranh cổ động là mảng lớn và nét viền,...trong tranh các tác giả chỉ vẽ những mảng màu đơn giản và nét viền đen, nhưng cũng đủ gợi cho người xem thấy được sự uy nghi của đoàn quân, sự vĩ đại sự hùng dũng uy nghiêm của vị cha già dân tộc, người lãnh đạo tinh thần tối cao của nhân dân Việt Nam trong hai cuộc kháng chiến vệ quốc vĩ đại. Bức tranh được đánh giá cao về giá trị nghệ thuật cũng như nội dung tư tưởng mà bức tranh thể hiện được, hình tượng Bác còn sống mãi trong lòng người lính cụ Hồ và trong nhân dân Việt Nam.

V. Kết luận

Trong hai cuộc kháng chiến chống Pháp, chống Mỹ và cho đến lúc đi xa hình tượng Bác luôn là nguồn cảm hứng bất tận cho các thế hệ họa sỹ sáng tác. Hình tượng Bác luôn được khắc họa một cách chân thực và sinh động mang nhiều tính nhân văn sâu sắc, trên nhiều thể loại hội họa, đồ họa, ký họa, áp phích với sự đa dạng về chất liệu như: sơn dầu, sơn mài, khắc gỗ, bột màu, màu nước. Mỗi một tác phẩm có giá trị nghệ thuật độc đáo. Bằng những bút pháp và phong cách của mỗi họa sỹ tuy có khác nhau nhưng tất cả các tác phẩm đều toát lên sự giản dị, thanh cao, thể hiện sâu sắc tấm gương đạo đức, phong cách của Người... Các nghệ sỹ đã khắc họa một cách hết sức chân thực và dung dị chân dung vị lãnh tụ kính yêu của nhân dân Việt Nam Người đã dành cả cuộc đời vì sự nghiệp độc lập dân tộc, thống nhất đất nước. Hình ảnh Người được các họa sỹ vẽ trong mỗi tác phẩm như là một câu chuyện cổ tích cho cách mạng và nhân dân Việt Nam. Từ khi ra đi tìm đường cứu nước, cho đến ngày đầu lãnh đạo dẫn dắt nhân dân giành chính quyền, rồi những lúc hành quân đi kháng chiến, cho đến ngày hòa bình lập lại... tất cả đã được các họa sỹ tái hiện lại hình tượng Bác một cách hết sức giản dị, gần gũi, thân thương qua

từng tác phẩm. Mỗi nét vẽ, mảng màu đều là một lời tri ân thành kính đối với Chủ tịch Hồ Chí Minh kính yêu mà các thế hệ họa sỹ Việt Nam hiện đại giành cho người, một cách tự nhiên và chân thành nhất, đã bật lên từ trái tim và khối óc của mình...

Tài liệu tham khảo:

- [1]. *Con tem đầu tiên mang hình tượng Bác* do họa Sỹ Nguyễn Sáng, sáng tác năm 1945 (nguồn <http://www.vietstamp.net/vn/>)
- [2] https://vi.wikipedia.org/wiki/Nguyễn_Sáng
- [3] *Bảo tàng mỹ thuật Việt Nam* <https://vi.wikipedia.org/> <https://blogspot.com/>
- [4] Nguồn ảnh <http://baovanhoa.vn>
- [5] <https://baobinhphuoc.com.vn/>
- [6] <http://antg.cand.com.vn/> Hoa-si-Le-Duy-Ung-Buc-huyet hoa
- [7]<http://baotanglichsu.vn/buc-tranh-bac-ho-voi-ba-chau-thieu-nhi-trung-nam-bac-duoc-ve-bang-mau-cua-hoa-si-diep-minh-chau.html>
- [8] Trần Quốc Bình (2018) *Đề tài nghiên cứu khoa học [Nghiên cứu vai trò của tranh cổ động trong đời sống xã hội (Ứng dụng vào giảng dạy)]*.

Địa chỉ tác giả: Khoa Tạo dáng Công nghiệp, Trường Đại học Mở Hà Nội

Email: tranquocbinh72@gmail.com

